

նորան (գլխավոր) բանակը, ինքն Բուզան արշաւեց իսպայի. իսպանի, Ստեփաննոսի քրոջ որդու վերայ, որ գտանոււմ էր Փայտակարանի Բթիլ՝ մարջում (նորա եւ Փայտակարանի մէջ տասը, իսկ նորա եւ Պարտաւի մէջ յիսուն փարսան է)։ Բուզան պատերազմեցաւ իշխանի հետ, առաւ ամրոցը, երբեքակոյնք եւ գերեց նորան, նորա որդուն, հօրը, եւս Աբու Աբաս Վադիին, որի առունն էր Սմրաւի. Աշոտ, նորա հետ միասին Աղուանից իշխան Մուսախոյի. Սահլի. Սմրաւին, նաեւ Արմենսէի. ի. իսահակ իսաշանիին։

238, 239, 240 թթ. Ալի ի. Եահայայ հայր որդանց Թուշայ վերայ։

248 թ. Ալի ի. Եահայայ վերադարձաւ Ատրիքի սահմանագլխից եւ նշանակեցաւ կոռավորէշ Հայաստանի եւ Ատրպատականի վերայ։

249 թ. Օմար ի. Օրպադալահի պաշտուպից յետոյ Յոյնեք եկան Միջագետքի սահմանագլուխը, բաղձալով խել պստեղ գտանուող մուսկէթների հողերը։ Անհելով այս լուրը՝ Ալի ի. Եահայայ (որ Հայաստանից եկել էր Մարտիրոսաց քաղաքը) նոցա դէմ ելաւ քաղաքի եւ Սայրաւայի բնակիչների բազմութեան հետ եւ նահատակեցաւ մօտ 400 մարդու հետ առաջանալով։

251 թ. Ալայ ի. ԱՏմեդ՝ Բուզայ Զարաբի օգնականն՝ զինուորում գրեց Հայաստանի հարկերի եւ հողերի մասին, պատմելով, ինչ որ պատահել էր (նորա) երկու հարկահանների հետ այս գաւառը շրջելիս, որոնց առնուները նա յիշեց. Ժողովուրդը յարձակեցաւ նոցա վերայ, այնպէս որ նոքա ստիպւած եղան մտնել մի ամրոց. բայց ամրոցը գրեց նորա առջեւ միւսին եւ սկսեց նեղել. հարկահանները դուրս եկան ամրոցից փախստեամբ եւ յայտնի չէ, թէ ինչ եղան. իսկ ամրոցը մնաց ապստամբների ձեռքում։

257 թ. Մուսաուփոյ ամիրայետը պատգամաւորեց ուղարկեց իսպայի. Հալիլի մօտ, առաջարկելով նորան հանգիստ կերպով հեռանալ Ատրիքից եւ ստանձնել Հայաստանի վարչութիւնն։ իսպայի. Հալիլ համաձայնեցաւ եւ գնաց Ատրիքից Հայաստան։

260 թ. սպանեցաւ Ալայ ի. ԱՏմեդ Ատրպատականում։

285 թ. Մուսաուփոյ ամիրայետը գրեց Մուհամմեդ ի. Աբու Մալիկ կառավարիչ Ատրպատականի եւ Հայաստանի վերայ։

Ք. ՆԱԽԱԹԻՆԱՅ

Ի բնագրի կէտագրութիւնն անշուշտ սխալ է. փոխանակ «կաթիլ» (کشتی) կարգաւու եւ «կաթիլ» (کشت). հմմտ. Թովմայ Արեւուտի էջ 178 (Բթիլ)։

Հ Ն Ա Ռ Օ Ս Ա Վ Ա Ն

ԱՆԵՐԿ ՄԵ ՀՆՈՒԹԵԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐԱԻ

Ա.

Մինչ եօթը տարի յառաջ Այսլանի Հայոց նախկին գաղութին ծագումը կը հետազօտէիք, իրենց ունեցած այժմեան եկեղեցւոյ նկատմամբ կը գրէիք այսպէս, «Կոր եկեղեցւոյս հիմքն եւ պատերը, կանանց վերնատունն ելլելով՝ թէ պարտէզին մէջ գտնուած սանդուխին աստիճանները եւ թէ եկեղեցւոյ մէջ գտնուած սանդուխին աստիճանները շինուած են հին գերեզմանաքարերով»։ Ժամանակը մեր այս տողերը կրկնապէս ապացուցած է այսօրս։ Բնութեան ստակալի հարուածն՝ երկրաշարժը 1899ին Սեպ. 20ի գիշերն երբ Այսլանի բնակչաց սրտերը դող կը հանէր եւ իւր անգագար ցնցումներով կը ստիպէր ահաբեկեալ ժողովուրդը քանի մ'օր բացօթեայ վրաններու տակ անցնել, էյմիսմական Հայոց Ս. Աստուածածին Նիկեղեցւոյ քարակիր եւ հաստատուն շէնքն ալ ցնցելով՝ անօր չօրս պատերուն վրայ ձեղքեր կը բանար կը թողար։ Յիշեք փակագծի մէջ որ նոյն տարւոյ շարժը «նաղիլի ճենիլիլ» Սարաբէյ քաղաքներուն եւ ասոնց մերձակայ գիւղերուն շէնքերուն եւս ծանր փետ հասցուցած եւ տեղ տեղ փլուզուած անկողնի շարժումն սրտին մէջ տխուր յիշատակներ թողուցած էր։ Այսպէս եթէ Այսլանի եկեղեցւոյ պատերուն վրայ բացուած ձեղքերու առաջին շառնուէր, բնականաբար ապագային բնութեան նոր պատահար մը կործանման պիտի ենթարկէր Այսլանցւոյն ունեցած տաճարը։ Դրամի պակասութեան պատճառաւ Այսլանի հայ ժողովուրդը չէր կրցած ընել իսկոյն կարեւոր նորոգութիւնը, սակայն սոյն ժամանակի միջոցին մէջ տեղւոյն եւ մերձակայ քաղաքաց ազգայիններէ պէտք եղած դրամը հաւաքել յաջողով, հազիւ տարւոյս Թուրքի մէջ սկսած էր նորոգութեան ձեռք գալն։

Նորոգութեան կամ լաւ եւս ըսենք՝ բացուած ծերպերն իրարու միացնելու համար, արտաբուստ որմերն երկայնութեան երեք կարգ երկաթի հաստ ձողերով իրարու կապել հարկ տեսնուած էր։ Ուստի սոյն ձողերը զետեղելու համար որմերուն թանձր ծեփերը տեղ տեղ երկայնութեան վարկառնութիւն եւ ահա երեսն

է Հայք ի Զմիւռնիս եւ ի Եփեսոս, Հատար Բ. էջ 11։ Թղթ. Անհնա 1899։

կու գան որմերուն մէջ հիւսուած գերեզմանա-
բարեր:

Տարւոյ Յուլիսի 13ին Զմիւռնիայէն
Այտըն այցելած ժամանակս, առթիւ մը սոյն ե-
կեղեցւոյ եղած նորոգութիւնն գիտելու ելելով,
տեսանք երեւան ելած հնութեան սոյն բեկոր-
ները, զորս մաքրելով սրբելով ընդօրինակել
փութացիր, եւ որոնք դարձեալ քանի մ'օրէն
նորոգութիւնն աւարտելէ յետոյ պիտի գոցուին
նոր ծեփերու տակ եւ ծածկուին: Մեր ընդ-
օրինակածներէն զատ կը տեսնուին ուրիշ գերեզ-
մանաբարեր ալ որոնց երեսը որմին մէջ ըլլալով
կը մնան անընթեանի, ոմանց ալ կէսին վըսյէն
միայն ծեփը վար առնուած՝ կէսը ծեփին տակ
մնացած ըլլալով կարգաւն անկարելի է:

Հայր ի Զմիւռնիա հետազոտութեան
գրքին մէջ, Այտընի արձանագրութեանց եւ
յիշատակարանաց նկատմամբ յիշուած ՌՃՀԹ
թուական ունեցող քերեզմանաբար մը, տակէ
աւելի հնագոյն թուական կըող արձանագրու-
թիւն չէինք կրցած գտնել նոյն ժամանակ, իսկ
այսօրս երեւան ելած գերեզմանաբարերուն մէջ
կը գտնենք աւելի հնագոյն թուական ունեցող
կրկին քարեր, որոնք գոցուած ծածկուած ըլլա-
լով մնացած են նաեւ մաքուր եւ ամբողջ:
Ընթեանի էին հետեւեալներն՝ որոնք կը
գտնուին եկեղեցւոյ ճակատը աւագ դրան աջ
ու ձախ կողմերն որմերուն մէջ հաստատուած:

Այս է տապա
ն գմբէջի յա
կորսի որդի մար
գարին թ ՌՃ

ԹՎ ՌՃ
ՀԸ

Այս է տապա
ն գերեթ
այլմաղեցի
ալիւսի որ
գի յակօրին

Այս է տապան չ
աղվեցի նահապ
եաի գուսար թա
բուհի թՎ ՌՃ
ՂԵ.

Այս է տապ
ան արեցի
առաքելի որ
գի ռնարին թ
ՌՃԲ

Այս է տ
ան կերթ
այ թա
ղեցի մա
հասի
ալիւսի
սի որդի աւէ
տիսին թ
ՌՃԶ

Այս է տապա
ն սրաշէ
նեցի մար
ուրի որդի
օղանէսի
թն ՌՃԴ

Այս է տապան գ
արահէսարցի
ծերունի օղի
օհանէսի որ
գի տիրացու

Բ.

Վերոյիշեալ գերեզմանաբարերն ընդօրի-
նական ժամանակս տեղոյն Հայերէն լսեցի որ
նշաւորն Տրալէսի աւերակներու մնացորդաց
լեռնագաւտին՝ ըստ տեղացւոյն Թափալմաղըի՝
վրայ կը գտնուի գերեզմանաբար մ'ալ հայ
քանդակեալ: Ուստի սոյն քարն եւս տեսնելու
համար տեղոյն՝ երկսեռ վարժարանին բարեա-
ցակամ ուսուցչին՝ Սերովըր Առաքելեանի հետ,
որուն ծանօթ էր սոյն քարին վայրը, կիզել
արեւու տակ ելանք սոյն լեռնագաւտը, մէկ
քանի վայրկեան ալ ու ձախ թափառելէ յետոյ
գտանք մեր փնտռածը: Ինչպէս յիշած ենք
Հայր ի Զմիւռնիա գրքին մէջ թէ Հուսիս
գերմանացի հնախօսը 1890ին սոյն լեռնա-
գաւտը՝ ուր կը գտնուէր Այտընի նախկին քա-
ղաքը՝ Տրալէսը՝ տեղ տեղ պեղած եւ հնու-
թեան յիշատակներէն այլեւայլ կտորներ հա-
նած է: Անցեալ 1902—03 տարիներն Էթէմ
Պէյ սոյն լեռնագաւտին հիւսիս արեւելեան
կողմին վրայ պեղումներ եղեալով, չորս հինգ
մետր խորութեամբ փորած շէնքերուն հաստա-
տուն որմեր, մարմարին քարէ սիւներ եւ
խոյակներ երեւան հանած, որոնք տակաւին հոն
մնացած կը տեսնուին, եւ ի մէջ այլոց գտած է
երկու երեք սիրուն եւ մաքուր արձաններ, զորս
Գ. Պոլիս կայսերական թանգարանը փոխադրած
է: Էթէմ՝ Պէյի կատարած պեղումներու հա-
րաւային կողմը՝ քարընկէց հեռաւորութեամբ
կը գտնուի չորս հատ մարմարին մեծ քարեր,
մէկ եւ աւելի մետր երկայնութեամբ, կիսով
չափ հողին տակ թաղուած որոնց միոյն վըսյ
քանդակուած է հետեւեալ յիշատակաբանը.

Այս է տապան մաղաքիա
եպիսկոպոս) եփեսացի
ս ա քի
ՌՃԺ

Ցապանաբարիս գրերը նման են հայոց եկեղեց-
ւոյ շուրջը գտնուած նախկին գերեզմանա-
բարերու գրերուն, սակայն արտաքոյ կարգի
մաշած եւ գրեթէ անընթեանի գործած են,
թուականն որով կը կարգացուի:

